

Stuur, rem, gaspedaal en richtingaanwijzer

Ellen Reehorst, Praxis januari 2003

Over de kracht en het stellen van sleutelvragen >>

Stuur, rem, gaspedaal en richtingaanwijzer

Ellen Reehorst, Praxis januari 2003

Leerkrachten die mooie verhalende ontwerpen uitvoeren zijn altijd meesters (of vaker nog juffen) in het stellen van sleutelvragen. Meestal zijn ze er wat onwennig mee begonnen, maar willen ze al snel niet meer zonder. Sleutelvragen blijken het leren van kinderen zo sterk te activeren dat het jammer is om ze alleen binnen een verhalend ontwerp te gebruiken. Ze geven de kinderen tegelijk volop inbreng en voldoende structuur.

Wanhopige student

Een wanhopige student stuurt de volgende mail. 'Volgens mij heb ik nu bijna alles gelezen over verhalend ontwerpen. Maar één ding snap ik nog steeds niet. Hoe kun je kinderen vrijheid en inbreng geven en tegelijk je onderwijsdoelen halen? Ik heb het gevoel dat deze vraag niet onbelangrijk is.' Beste student, deze vraag is zelfs heel belangrijk. Maar wees gerust: geen kind wil onbeperkte vrijheid; dat leidt alleen maar tot verdwalen of verdrinken. En ook binnen een vooraf bedachte structuur is veel eigen inbreng mogelijk, maar dan op een kleinere, werkbare en dus leukere schaal. En gelukkig zijn er sleutelvragen om de kinderen zowel structuur als vrijheid te bieden. Lees vooral verder...

Over sleutelvragen

Wat is een goede sleutelvraag? In elk geval het tegenovergestelde van een stomme vraag. En een stomme vraag? Dat is een vraag waarop de leerkracht het antwoord zelf al weet terwijl de kinderen weten dat ze dit antwoord moeten zien te raden. Veel leerkrachten stellen zulke vragen om hun klas te activeren, terwijl dat op deze manier helaas zelden lukt. Een sleutelvraag zet kinderen zichtbaar aan het denken.

Op een sleutelvraag zijn meerdere antwoorden mogelijk. De leerkracht is geïnteresseerd in al deze antwoorden, ook als ze minder goed doordacht zijn. Een sleutelvraag is werkelijk gemeend, en dat voelen kinderen. Ook die van Alinde.

Aline is met haar stageklas een circus begonnen. Het instuderen van de acts leidt tot een explosie van energie. De kinderen rennen gillend rond en slepen overal spullen vandaan. Alinde doet vreselijk haar best om bij alle groepjes tegelijk te zijn. Zonder enig effect. Dan roept ze de kinderen bij elkaar en stelt uit pure wanhoop een uitstekende sleutelvraag: 'Hoe zouden we zo kunnen oefenen dat anderen er geen last van hebben?' De kinderen doen goede suggesties en vanaf dat moment loopt het stukken beter. Kinderen reageren serieus als de vragen echt gemeend zijn.

Oefening baart kunst

In een verhalend ontwerp zijn sleutelvragen het stuur, het gaspedaal, de rem en zelfs de richtingaanwijzer waarmee een leerkracht de kinderen aanzet tot leren. En buiten een verhalend ontwerp kunnen ze hetzelfde betekenen. De beste cursus in het stellen van sleutelvragen doet u in uw eigen klas. Gewoon, door te proberen ze te stellen.

Kinderen hebben een haarfijn afgestelde sensor voor het verschil tussen stomme vragen en sleutelvragen. Stel een stomme vraag en de interesse verflauwt. Enkele kinderen zullen proberen het goede antwoord te raden, maar de meesten zullen achterover gaan zitten. Een goed gestelde sleutelvraag zorgt ervoor dat ze zichtbaar nadenken en veel alerter reageren. Wie zich op een doe-het-zelf-cursus wil voorbereiden vindt hier twee korte oefeningen.

1. Het radiostation

Groep 8 gaat een radiostation beginnen, al is hun leerkracht de enige die dat weet. Hij stelt een goed voorbereide sleutelvraag: 'Welke apparatuur staat er in een radiostation?' De kinderen kijken hem aarzelend aan. Als hij aandringt zegt één van hen: 'Dat weet ik niet, ik ben er nog nooit geweest.' Het gesprek valt stil; zo komt er nooit een radiostation. Hier is dringend een betere sleutelvraag nodig. Het idee om te praten over de apparatuur is goed bruikbaar. Maar omdat de leerkracht vraagt naar exacte, feitelijke antwoorden kunnen de kinderen zijn vraag niet beantwoorden. Zou u wat meer ruimte in zijn vraag kunnen brengen, zodat ook kinderen die nog nooit in een radiostation geweest zijn kunnen meedenken?

U kunt nu dit blad even wegleggen en zelf een betere sleutelvraag bedenken. Maar wie heel nieuwsgierig is wil misschien direct weten hoe het verder gaat in deze klas. Kijk even mee.

De leerkracht denkt snel na. En zegt dan: 'Nee, dat is eigenlijk wel logisch. Eerlijk gezegd ben ik er ook nog nooit geweest. Laat ik het anders zeggen: welke apparatuur zou je in een radiostation goed kunnen gebruiken?' Bij deze vraag kijkt hij heel nadenkend de klas rond. Nu gaan een aantal kinderen rechtop zitten en brandt de klas los. Het kost hem moeite om alle apparatuur die ze noemen zo snel op het bord te schrijven. 'Een cd-speler, microfoons, een mengpaneel...' Als het bord vol staat verzucht één van de jongens: 'Dat zou me vet cool lijken, een eigen radiostation.' Overbodig om te vertellen dat de leerkracht deze kans voor open doel niet laat passeren.

Ziet u het verschil? Een goede sleutelvraag heeft denkruimte nodig. Vragen naar vastliggende feiten geven die denkruimte meestal niet. Toch lijden niet alle mislukte sleutelvragen aan te weinig ruimte: te veel ruimte is minstens zo lastig.

2. De oren van Tom

Elke vraag heeft een bepaalde antwoordruimte. Dat merkt de leerkracht die met haar klas overlegt over de grote oren van hoofdpersoon Tom Tippelaar. 'Hoe kunnen we de oren van Tom maken?' Haar vraag blijkt een erg grote antwoordruimte te hebben. Sterker nog: hij daagt de kinderen uit om allerlei mogelijke antwoorden te bedenken. En dat doen ze graag. 'Van hout, van beschilderd karton, van stof en dan opvullen, ...', de suggesties vliegen door de klas. Als het niet uitmaakt met welke techniek de oren gemaakt worden is zo'n brainstorm prachtig. Maar eigenlijk wil deze leerkracht haar kinderen nu met papier-maché leren werken. Dan kan ze handiger direct de antwoordruimte van haar vraag verkleinen.

Hoe zou haar nieuwe sleutelvraag eruit kunnen zien? Weer kunt u kiezen: het blad wegleggen of direct doorlezen.

Stel, ze begint het gesprek opnieuw. Bijvoorbeeld zo: 'Voor Tom's oren gebruiken we papier-maché. Daar kun je heel nauwkeurig mee werken. Hoe zouden we dat het beste

kunnen aanpakken om van die grote net echte oren van papier-maché te maken?' Weer komt de klas met suggesties, alleen zijn ze nu gericht op het werken met papier-maché. En dat voor de leerkracht is wel zo prettig.

Minder uitleggen

Yvon is een ervaren groepsleerkracht. 'Tijdens mijn eerste verhalende ontwerp vond ik sleutelvragen lastig. Maar dat wende snel. Nu gebruik ik ze bijna zonder erbij na te denken, ook in gewone lessen. En ik merk dat me dat een hoop uitleggen scheelt. Bijvoorbeeld als de kinderen hun eerste werkstukje maken. Vroeger legde ik dat eerst precies uit, gaf ze het op papier maar kon ik het daarna nog wel tien keer vertellen. Nu vraag ik bijvoorbeeld hoe je kunt zien dat een werkstuk een goed werkstuk is. De kinderen komen met allerlei kwaliteitscriteria die ik op het bord verzamel. Samen kiezen we de belangrijkste uit en die schrijf ik netjes bij elkaar. Zo wordt de voorbereiding veel meer een activiteit van de klas zelf dan een uitleg van mij.'

Opdrachten zijn niet verboden

Een goede sleutelvraag activeert, stuurt, stimuleert. Maar ook leerkrachten die verknocht zijn aan sleutelvragen geven regelmatig opdrachten of delen mee wat er gaat gebeuren. Al zullen ze waarschijnlijk daarna met sleutelvragen die opdracht uitdagend en uitvoerbaar maken. Sleutelvragen zijn natuurlijk niet verplicht, maar wel ongelofelijk handig!